

Kas inimõiguste ajajärk on lõppemas?

Dr. iur. Mart Susi

Tallinna Ülikooli inimõiguste dotsent

Viimasel kümnendil on esile kerkinud kaks võistlevat narratiivi inimõiguste n.ö globaalse tähenduse ja tuleviku küsimuses.

Esimese kohaselt on inimõiguste aeg otsa lõppemas – põhjendusega, et vaatamata paljudele inimõigusi sätestavatele ja kaitsvatele rahvusvahelistele õigusaktidele ning institutsioonidele ei ole inimõiguste kaitstuse tase maailmas paranenud, pigem vastupidi. Selle narratiiviga seonduvad arutlused inimõiguste suhtelisusest geopoliitilises võtmes ning sõltuvusest õiguse kandja isikuomadustest.

Teise kohaselt ei ole kunagi maailmas olnud niipalju inimõigusi kui praegu ning seetõttu võib kõnelda inimõiguste “plahvatuses”. Kriitikud väidavad aga, et uute inimõiguste tekkimine toob kaasa olukorra, kus erinevaid õigusi “tõstetakse” inimõiguste staatusesse, mille tulemusena inimõiguste mõiste devalveerub.

Põhjendatud on väide, et inimõiguste aeg sellisel viisil, nagu me oleme seda mõistnud viimased 50 aastat, on lõppemas. Inimõiguste kaitsel on muutumas traditsiooniline arusaam riigist kui kohustatud poolest inimõiguste tagamisel ning üksikisikust kui inimõiguste ja põhivabaduste kandjast. Paljud nn uued inimõigused pääsevad maksvusele horisontaalselt üksikisikute ja juriidiliste isikute omavahelistes suhetes. Inimõiguste sisustamisel on riigid kaotanud ainumonopoli.

Alanud aastatuhat annab enneolematu metodoloogilise võimaluse mõista sügavamalt inimõiguste tekkemehhanisme tulenevalt paljudest uutest esile kerkinud inimõigustest. Mingi konkreetse inimõiguse olemasolu ei sõltu riigi või riikide kogumi tunnustusest. Inimõiguse olemasolu ja selle tunnustamine on erinevad mõisted.

Horisont 2020 projekti Hurmur raamides on maailma 20 juhtivat nn uusi inimõigusi uurivat teadlast käsitlemas küsimust, kas inimõiguste eksistentsi saab pidada autonoomseks ajas ja ruumis. Ning teiseks küsimust, kuidas jõuab kaasaegne ühiskond äratundmisele uue inimõiguse olemasolust – kas rahvusvahelise kohtupraktika, kodanikuühiskonna, rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse või isegi õigusteoreetikute kaasabil. Kas me saame inimõiguste puhul kõnelda pigem nende “avastamisest” või äratundmisest *versus* “leiutamisest” või väljamõtlemisest? Kuivõrd selle töögrupi esimene tööseminar jääb teeside esitamise tähtaja ning õigusteadlaste päeva ettekande vahele, siis on võimalik ettekandes anda ülevaade n.ö ahjusoojadest doktrinaalsetest seisukohtadest.